

POLSKIE TOWARZYSTWO BADAŃ NAD WIEKIEM OSIEMNASTYM

00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72, p. 131; fax: 826-99-45; e-mail: kontakt@ptbnwo.pl

Warszawa, 1 lipca 2026 roku

Szanowni Państwo,

serdecznie dziękujemy za nadesłane przez Państwa propozycje sekcji panelowych zgłoszonych w odpowiedzi na pierwszą odezwę **V Kongresu Badaczy Osiemnastego Wieku** obradującego pod hasłem *Wiek XVIII. Stolica i kraj*.

Z przyjemnością informujemy, że Komitet Organizacyjny po zaczerpnięciu opinii Zarządu Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekami Osiemnastym wyłonił 11 sekcji tematycznych oraz ich Kierowników, współodpowiedzialnych za dobór referatów i przebieg obrad. Opisy sekcji podajemy pod Odezwą.

Zapraszamy wszystkich zainteresowanych do zgłaszania tematów dwudziestominutowych wystąpień. Zgłoszenia zawierające abstrakt w języku polskim (150–300 słów), wraz ze wskazaniem sekcji, prosimy przysyłać do 30 września 2026 roku na adres: kongres2027@gmail.com. Informację o przyjęciu referatów do programu obrad prześlemy Państwu do końca 2026 roku. Organizatorzy zastrzegają sobie prawo do łączenia sekcji, jeśli na podstawie zgłoszonych referatów nie będzie można utworzyć sekcji w pierwotnie zakładanej formule.

O wysokości opłaty konferencyjnej, numerze konta i innych szczegółach organizacyjnych powiadomimy po zakończeniu zbierania zgłoszeń.

Informujemy jednocześnie, że odezwy kongresowe i szczegóły organizacyjne będą umieszczane na stronie internetowej PTBnWO (www.wiekosiemnasty.pl).

Serdecznie zapraszamy wszystkich badaczy zajmujących się wiekiem XVIII – zarówno członków Towarzystwa, jak i osoby niezrzeszone – do wzięcia udziału w obradach Piątego

Kongresu! Mamy nadzieję, że staną się one okazją do prezentacji nowatorskich i twórczych perspektyw badań nad epoką oraz interdyscyplinarnej i międzypokoleniowej wymiany myśli.

Z wyrazami szacunku

Komitety Organizacyjne

V Kongresu Badaczy Wieku Osiemnastego:

prof. dr hab. Anna Grześkowiak-Krwawicz (IBL PAN)

prof. dr hab. Michał Zwierzykowski (UAM, Prezes PTBWO)

dr hab. Urszula Kosińska, prof. ucz. (WH UW)

dr hab. Dorota Dukwicz, prof. IH PAN

prof. dr hab. Izabela Zatorska (Inst. Romanistyki UW)

dr Piotr Skowroński (Łazienki Królewskie, IH PAN)

dr Rafał Waszczuk (WH UW)

Piąty Kongres Badaczy Osiemnastego Wieku

„Wiek XVIII. Stolica i kraj”

15 – 17 września 2027

Propozycje sekcji

1. Z prowincji na sejm. Przemiany w funkcjonowaniu systemu parlamentarnego Rzeczypospolitej w XVIII wieku

Kierownicy sekcji: prof. dr hab. Michał Zwierzykowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) i dr Grzegorz Glabisz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Hasło przewodnie V Kongresu „Wiek XVIII. Stolica i kraj” stwarza zachętę do pogłębionej refleksji nad mechanizmami osiemnastowiecznego parlamentaryzmu. Proponowana sekcja ma na celu ukazanie wieloaspektowych relacji między lokalnymi ośrodkami władzy, czyli sejmikami ziemskimi (reprezentującymi „kraj” i prowincję), a centralną areną polityczną, jaką był Sejm i dwór monarszy oraz inne instytucje „centralne” (uosabiające „stolicę” i władzę państwową). Zrozumienie dynamiki między tymi dwoma biegunami jest wciąż kluczowe dla uchwycenia istoty przemian ustrojowych i kultury politycznej Rzeczypospolitej Polsko-Litewskiej, jakie dokonały się w sposób nieodwracalny na przestrzeni wieku osiemnastego.

Obok klasycznych badań nad momentami kluczowymi i specyfiką funkcjonowania parlamentaryzmu, w ramach sekcji pragniemy przeanalizować, w jakim stopniu polityka państwowa była efektem impulsów płynących z regionów, a na ile prowincja stawiała się jedynie obszarem rywalizacji i budowania stref wpływów przez centralne elity. Istotnym elementem refleksji będą również nieformalne mechanizmy uprawiania polityki, koterie oraz sieci powiązań klientalnych, które nierzadko stanowiły ukryty, lecz decydujący czynnik wpływający na działanie sejmików i kolejnych sejmów oraz ostateczny kształt ustawodawstwa.

Sesja otwiera również szeroką przestrzeń dla ujęć komparatystycznych. Zależy nam na porównywaniu obyczajowości politycznej, instrukcji poselskich i relacji z centrum w różnych prowincjach Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Chcielibyśmy także spojrzeć na rodzimy system parlamentarny i jego ewolucję z szerszej, europejskiej perspektywy, tradycji zgromadzeń przedstawicielskich.

Wśród wybranych zagadnień ważne miejsce w rozważaniach mogą zająć m.in.:

- ewolucja instrukcji poselskich oraz zakres swobody i niezależności posłów na sejmie walnym w XVIII wieku,
- rola koterii magnackich i systemu patronatu w kształtowaniu relacji między sejmikami a ośrodkiem stołecznym,
- specyfika regionalna parlamentaryzmu i różnice w kulturze politycznej między Koroną a Wielkim Księstwem Litewskim,

- drogi awansu politycznego od lokalnego lidera sejmikowego do elity państwa,
- wpływ obiegu informacji politycznej oraz relacji sejmowych na nastroje i decyzje szlachty na prowincji,
- znaczenie nieformalnych sieci powiązań i koterii personalnych w praktyce parlamentarnej epoki stanisławowskiej,
- wpływ ceremoniału i rytuałów zjazdów szlacheckich na budowanie prestiżu elit lokalnych oraz centralnych,
- postawy szlachty prowincjonalnej wobec oświeceniowych projektów reform i prób naprawy ustroju państwa, prezentowane na różnych poziomach systemu parlamentarnego,
- przemiany w funkcjonowaniu sejmu Rzeczypospolitej XVIII wieku,
- system parlamentarny Rzeczypospolitej na tle europejskich zgromadzeń przedstawicielskich w ujęciu porównawczym,
- mechanizmy oddziaływania dworu królewskiego na procesy decyzyjne sejmów i sejmików ziemskich,
- stosunek sejmików do problematyki skarbowo-wojskowej i potrzeb fiskalnych państwa w XVIII stuleciu,
- rola liderów średnioszlacheckich w mediacji między partykularnym interesem regionu a potrzebami ogólnopaństwowymi.

2. Życie w stolicy. Mobilność elit w XVIII wieku

Kierowniczką sekcji: dr hab. Katarzyna Kuras, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński), dr Ewa Zielińska (Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN)

Proponowana sekcja poświęcona jest stolicom XVIII-wiecznej Europy – ze szczególnym uwzględnieniem Warszawy – jako miejscom pobytu, działalności i codziennego funkcjonowania dyplomatów, podróżników oraz przedstawicieli elit, a zarazem jako ważnym węzłom ich mobilności i europejskich podróży. Paryż, Wersal, Wiedeń, Rzym, Drezno, Londyn i Warszawa były nie tylko ośrodkami życia politycznego i dyplomatycznego, lecz także przestrzeniami, w których nawiązywano kontakty, organizowano życie prywatne i towarzyskie, uczestniczono w kulturze dworskiej oraz obserwowano i opisywano otaczającą rzeczywistość.

Interesują nas różnorodne cele i formy pobytu w osiemnastowiecznych stolicach: misje dyplomatyczne, podróże edukacyjne i polityczne, Grand Tour, wizyty na dworach, pielgrzymki czy pobyty zdrowotne. Chcemy zwrócić uwagę zarówno na oficjalny wymiar tych przedsięwzięć, jak i na ich codzienny aspekt – sposoby organizacji życia, funkcjonowanie w środowisku dworskim i miejskim, budowanie relacji, reprezentację oraz doświadczenia i wrażenia utrwalone w korespondencji, pamiętnikach, diariuszach i relacjach z podróży.

Zapraszamy do zgłaszania wystąpień poświęconych dyplomatom, podróżnikom, dworzanom, przedstawicielom elit politycznych i intelektualnych oraz ich aktywności, mobilności i doświadczeniom związanym z pobytem w Warszawie i innych europejskich stolicach XVIII wieku. Mile widziane będą zarówno studia przypadków i analizy

biograficzne, jak i ujęcia porównawcze ukazujące różnorodne formy obecności elit, ich mobilności i funkcjonowania w przestrzeni osiemnastowiecznych metropolii.

3. Między stolicą a prowincją, między Europą a Ameryką. Rewolucja amerykańska w perspektywie transatlantyckiej

Kierowniczka sekcji: dr Katarzyna Stelmasiak (Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie)

Sekcja wpisuje problematykę rewolucji amerykańskiej w hasło przewodnie V Kongresu Badaczy Wieku Osiemnastego: „Wiek XVIII. Stolica i kraj”. Rewolucja amerykańska, rozpatrywana najczęściej jako wydarzenie polityczne i ustrojowe w dziejach trzynastu kolonii brytyjskich, może być zarazem interpretowana jako zjawisko głęboko osadzone w osiemnastowiecznych relacjach między centrum a peryferiami, metropolią a kolonią, stolicą imperialną a nowymi ośrodkami życia politycznego po drugiej stronie Atlantyku.

Celem sekcji jest refleksja nad rewolucją amerykańską jako częścią szerszego świata transatlantyckich oddziaływań politycznych, intelektualnych i kulturowych. W takim ujęciu Londyn, Filadelfia, Paryż, Madryt i inne centra polityczne oraz opiniotwórcze współtworzyły przestrzeń obiegu idei, informacji, języków politycznych i wyobrażeń o władzy, wolności, obywatelstwie oraz reprezentacji. Doświadczenie amerykańskie nie jawi się więc jako zjawisko odrębne od dziejów osiemnastowiecznej Europy, lecz jako istotny element wspólnej historii przemian politycznych i intelektualnych epoki.

Sekcja ma charakter otwarty i interdyscyplinarny. Może zainteresować badaczy historii politycznej, historii idei, dziejów atlantyckich, historii kultury, komunikacji, prasy, dyplomacji oraz życia intelektualnego XVIII wieku. Jej zamierzeniem jest stworzenie przestrzeni do rozmowy o rewolucji amerykańskiej w perspektywie porównawczej i transatlantyckiej, z uwzględnieniem relacji między stolicą a krajem, centrum a prowincją, metropolią a kolonią oraz Europą a Ameryką.

W ramach sekcji możliwe będzie podjęcie m.in. następujących zagadnień:

- Londyn jako stolica imperialna wobec kolonii północnoamerykańskich,
- relacje między metropolią brytyjską a kolonialną prowincją w XVIII wieku,
- Filadelfia jako nowy ośrodek życia politycznego, debaty publicznej i praktyki ustrojowej,
- rewolucja amerykańska w europejskim obiegu informacji, prasy i opinii publicznej,
- recepcja wydarzeń amerykańskich w osiemnastowiecznych stolicach europejskich,
- Paryż, Madryt i inne centra europejskie wobec konfliktu brytyjsko-amerykańskiego,
- dyplomatyczny wymiar rewolucji amerykańskiej i jej miejsce w polityce mocarstw europejskich,
- transfer idei republikańskich, konstytucyjnych i obywatelskich między Europą a Ameryką,
- Deklaracja Niepodległości i konstytucjonalizm amerykański w perspektywie transatlantyckiej,
- pytanie o wpływ doświadczenia amerykańskiego na europejskie dyskusje o państwie, reprezentacji, wolności i wspólnotie politycznej,
- porównawcze ujęcia relacji: stolica – kraj, centrum – peryferie, metropolia – kolonia,

- osiemnastowieczny Atlantyk jako przestrzeń przepływu ludzi, idei, informacji i modeli politycznych.

Sekcja ma ukazać rewolucję amerykańską jako ważny element osiemnastowiecznej refleksji nad władzą, wolnością i wspólnotą polityczną, a zarazem jako zjawisko pozwalające twórczo poszerzyć formułę „stolica i kraj” o wymiar transatlantycki.

4. Między dworem a prowincją. Kobiety w procesach transferu kulturowego XVIII wieku

Kierowniczki sekcji: prof. dr hab. Bożena Popiołek (Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie), dr hab. Agnieszka Jakuboszczak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Panel poświęcony jest roli kobiet w procesach transferu kulturowego w XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej, ze szczególnym uwzględnieniem dworów szlacheckich jako przestrzeni migracji wzorców kulturowych, mentalnych i społecznych oraz ich adaptacji na szeroko rozumianej prowincji. Punktem wyjścia jest założenie, że kobiety — właścicielki dóbr, rezydentki dworów, członkinie rodzin magnackich i szlacheckich, ale także kobiety związane z zapleczem dworskim — były aktywnymi uczestniczkami, animatorkami i pośredniczkami procesów wymiany kulturowej, a nie jedynie biernymi odbiorczyniami elitarnych wzorców.

W XVIII wieku, w warunkach słabej władzy królewskiej i rosnącej roli elit magnackich, dwory stały się kluczowymi ośrodkami życia społecznego, gospodarczego i kulturowego. To właśnie tam następował transfer nowych modeli zachowań, stylów życia, praktyk ekonomicznych i wzorców mentalnych, inspirowanych zarówno kulturą Zachodu, jak i Wschodu. Kobiety funkcjonujące w obrębie tych środowisk odgrywały istotną rolę w kształtowaniu ceremoniału dworskiego, obyczajowości, mody, kultury stołu, mecenatu artystycznego i edukacyjnego, a także w zarządzaniu dobrami i inicjatywach ekonomicznych.

Organizatorzy panelu stawiają sobie za cel otwarcie dyskusji nad znaczeniem kobiet w procesach kulturowych zachodzących na styku dworu i prowincji: osób uczestniczących w tworzeniu i utrwalaniu sieci kontaktów, pośredniczących w transferze wiedzy, umiejętności i „nowożytnego know-how”, a także wpływających na adaptację i przekształcanie wzorców elitarnych w środowiskach lokalnych. Szczególną uwagę pragniemy poświęcić relacjom między kulturą dworu a kulturą prowincji, przenikaniu się kultury elitarnej i ludowej oraz obecności kobiet w wielonarodowych i wielokulturowych strukturach dworskich.

Zapraszamy do udziału badaczki i badaczy reprezentujących historię, historię kultury, historię sztuki, historię gospodarczą, studia nad płcią kulturową, antropologię historyczną oraz dyscypliny pokrewne.

Proponowane obszary tematyczne:

- kobiety dworu magnackiego jako pośredniczki transferu kulturowego i mentalnego,
- kobieca sprawczość w zakresie mecenatu artystycznego, edukacyjnego i naukowego,
- udział kobiet w zarządzaniu dobrami, inicjatywach gospodarczych i przedsiębiorczości dworskiej,
- kobiety a sieci kontaktów lokalnych, krajowych i międzynarodowych,

- rola kobiet w adaptacji i upowszechnianiu wzorców obyczajowych, modowych i kulinarnych,
- relacje między dworem a prowincją z perspektywy kobiecej,
- kobiety wobec procesów migracji kulturowej, synkretyzmu i koegzystencji wzorców,
- obecność kobiet w wieloetnicznych i wielowyznaniowych środowiskach dworskich,
- kobiety a „ludzie dworu” – relacje z rzemieślnikami, artystami, służbą i klientelą,
- źródła do badań nad aktywnością kobiet (rachunki, korespondencja, rejestry dworskie, kontrakty).

5. Stołeczny ferment – prowincjonalne przyswajanie. Obieg tekstów politycznych w Rzeczypospolitej Stanisława Augusta

Kierownicy sekcji: dr Magdalena Bober-Jankowska (Instytut Badań Literackich PAN); dr Adam Danilczyk (Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN)

Choć stanisławowska Rzeczpospolita nie wypracowała terminu „publicystyka”, aktywna obecność słowa w przestrzeni sporów o kształt państwa stanowiła o dynamice ówczesnej kultury. W epoce tej literatura i polityka tworzyły synergiczną jedność: tekst nie tylko towarzyszył wydarzeniom, ale aktywnie je współkreował, dążąc do ukształtowania opinii publicznej poprzez subiektywną interpretację faktów. Ta symbioza słowa i polityki znajdowała swój wyraz w specyficznym rozmyciu granic między literaturą a dyskursem obywatelskim. Wybór gatunku literackiego przestawał być kwestią czysto estetyczną: stanowił decyzję strategiczną, nierozzerwalnie związaną z celem politycznym i profilem odbiorcy.

Analiza tych tekstów wyłącznie jako zjawisk artystycznych pozbawia je pierwotnej mocy sprawczej. Z drugiej strony – traktowanie ich jedynie jako źródeł historycznych ignoruje ich wartość literacką oraz retoryczne mechanizmy perswazji. Z tego względu jesteśmy głęboko przekonani, iż warunkiem sine qua non pełnej rekonstrukcji mechanizmów kształtujących piśmiennictwo zaangażowane doby stanisławowskiej jest podjęcie pogłębionego dialogu naukowego na styku historii, historii myśli politycznej oraz literaturoznawstwa.

Równie nieodzowne dla właściwego rozpoznania owych procesów pozostaje uwzględnienie specyficznej topografii życia umysłowego epoki, w której to Warszawa – jako rezydencja monarchy i miejsce koncentracji elit politycznych – wyznaczała centralny punkt odniesienia dla wielogłosowej debaty publicznej. Dopiero przebadanie roli stolicy jako głównego węzła komunikacyjnego pozwala w pełni pojąć dynamikę krystalizacji idei, które następnie, za pośrednictwem różnorodnych dróg i sposobów upowszechniania, przenikały do najdalszych zakątków Rzeczypospolitej.

W nadziei na ożywioną dyskusję, chcielibyśmy zaproponować Państwu kilka wątków, które mogłyby stać się punktem wyjścia dla wspólnych rozważań:

- zależność między gatunkiem a problemem politycznym: analiza wpływu konkretnych zagadnień (ustrojowych, wyznaniowych, społecznych) na dobór formy wypowiedzi,
- punkty węzłowe polskiego oświecenia a strategie perswazyjne: wpływ momentu powstawania utworu (np. konfederacja barska, rozbiory, Sejm Wielki, konfederacja targowicka) na emocje autora i odbiorcy oraz sposób argumentacji,

- zjawisko sekwencyjnej ciągłości polemik: mechanizm, w którym forma i tytułatura tekstu inicjującego debatę nie tylko narzucały określoną stylizację kolejnym głosom, ale przede wszystkim stawały się bezpośrednią prowokacją do udzielenia odpowiedzi,
- wpływ anonimowości na radykalizację dyskursu: rola utajnienia nazwiska autora lub adresu bibliograficznego w stosowaniu ostrzejszych form inwektywy i paszkwilu,
- wybór języka a krąg odbiorców: korelacja między użyciem polszczyzny, łaciny lub francuszczyzny a zamiarem dotarcia do konkretnej grupy – od szlachty sejmikowej po elity dyplomatyczne,
- mechanizmy transferu idei: rekonstrukcja dróg, jakimi „stołeczny ferment” docierał do odbiorców w dużych ośrodkach kulturowych kraju oraz na prowincji (rola gazetek pisanych, listów prywatnych i druków ulotnych),
- transformacja perswazyjna w relacji stolica – kraj: ewolucja merytorycznego argumentu stołecznego w stronę silnej perswazji emocjonalnej i demagogii adresowanej do szlachty prowincjonalnej,
- opór materii: sytuacje, w których stołeczne projekty reformatorskie napotykały na prowincji na brak zrozumienia lub aktywną kontestację,
- wartości trwałe: w jakim stopniu piśmiennictwo czasów stanisławowskich służyło integracji postaw obywatelskich, a w jakim stawało się narzędziem polaryzacji między stołecznym centrum a krajem.

Mając nadzieję, że w zaproponowanych obszarach znajdą Państwo problematykę odpowiadającą własnym pasjom naukowym, pozostajemy otwarci na wszelkie sugestie, które wzbogacą interdyscyplinarny charakter naszych obrad.

6. Teatralne kartografie

Kierownicy sekcji: dr hab. Patryk Kencki, prof. Instytutu Sztuki PAN (Instytut Sztuki PAN), dr Tomasz Wysłobocki (Uniwersytet Wrocławski)

Relacje pomiędzy osiemnastowiecznymi scenami warszawskimi a innymi ośrodkami teatralnymi można by przedstawić w formie mapy. Zobaczylibyśmy na niej punkty różnej wielkości i w różnych kolorach, oznaczające teatry zawodowe, dworskie i szkolne. Przy uważniejszym spojrzeniu dostrzeglibyśmy także drogi, którymi przemieszczali się aktorzy, tancerze i antreprenerzy, wozy wiozące dekoracje, kostiumy i nuty, a także krążące pomiędzy miastami teksty dramatyczne, libretta, przekłady, adaptacje, repertuary i wzory organizacyjne.

Mapa ta nie ograniczałaby się do samej Warszawy. Obok stolicy zaznaczyć by na niej trzeba inne miasta Rzeczypospolitej, w tym Wilno, Kraków, Lwów czy Lublin, a także rozsiane po kraju magnackie rezydencje czy prowadzone przez zakonników kolegia. Szczególne miejsce zajęłoby w tym układzie Drezno, ważne dla zrozumienia przepływu dworskich wzorów teatralnych między Saksonią a Rzeczpospolitą. W dalszej perspektywie należałoby uwzględnić również najważniejsze europejskie stolicy i centra życia teatralnego: Paryż, Wiedeń, Wenecję, Rzym i Londyn. Dopiero wtedy ujawniłaby się sieć powiązań łączących sceny stołeczne z ośrodkami prowincjonalnymi, a zarazem wielokierunkowy ruch ludzi, tekstów, praktyk widowiskowych i idei.

Tak rozumiane teatralne kartografie mogłyby stać się punktem wyjścia do refleksji nad tym, w jaki sposób relacje między stolicą a krajem współtworzyły pejzaż teatralny osiemnastego wieku. Pozwalają one stawiać pytania zarówno o mobilność artystów i repertuarów, jak i o obieg dramatów, przekładów, adaptacji, gatunków i modeli dramaturgicznych, a także o przepływ wzorów estetycznych, instytucjonalnych oraz impulsów politycznych między europejskimi stolicami, Warszawą i innymi miastami Rzeczypospolitej.

Proponowane zagadnienia:

- relacje między Warszawą a innymi ośrodkami życia teatralnego w XVIII wieku,
- utwory dramatyczne w osiemnastowiecznym obiegu europejskim: przekłady, parafrazy, adaptacje, naśladownictwa,
- ośrodki operowe, funkcjonowanie librett, pasticcio, krzyżowanie się tradycji operowych,
- teatry zawodowe, dworskie, szkolne i amatorskie w perspektywie centrum, prowincji i regionu,
- artyści, antreprenerzy, nauczyciele i zespoły teatralne w drodze między ośrodkami teatralnymi,
- rezydencje magnackie, kolegia zakonne i inne miejsca praktyk teatralnych – wymiana czy rywalizacja?
- Paryż, Wiedeń, Wenecja, Rzym, Londyn, Drezno i inne europejskie centra życia teatralnego,
- od słowa do obrazu, tekst dramatyczny a widowisko, zwizualizowane fantazje o stolicach, obrazy miast w utworach dramatycznych,
- polityka i dyplomacja, teatr jako narzędzie reform i propagandy,
- teatr wobec edukacji, religii, obyczaju i przemian kultury osiemnastego wieku w kontekście napięć pomiędzy stołecznością a prowincjonalnością.

7. Warszawa jako stolica na tle europejskim (polityka, literatura, obyczajowość)

Kierownicy sekcji: prof. dr hab. Marcin Cieński (Uniwersytet Wrocławski), prof. dr hab. Anna Grześkowiak-Krwawicz (Instytut Badań Literackich PAN)

Zamiarem organizatorów sekcji jest nie tylko pokazanie Warszawy na tle innych stolic osiemnastowiecznej Europy, ale także przyjrzenie się właśnie w kontekście europejskim fenomenowi stołeczności. Nasuwa się tu cały szereg pytań:

- jak wyglądała dynamika przemian cywilizacyjnych i kulturowych „miasta stołecznego” Rzeczypospolitej i jakie są ich najważniejsze wyznaczniki?
- jak przedstawiały się owe przemiany w innych stolicach europejskich nie tylko tych najsłynniejszych (Paryż, Londyn, Wiedeń), ale także w tych mniejszych, będących jednak oficjalnym centrum politycznym (siedzibą najwyższych władz) swego kraju?
- jak kształtowała się rola polityczna miast stołecznych: siedziba dworu, centrum działań politycznych itd.?

- jak dalece pełnienie przez niektóre miasta funkcji centrum gospodarczego, czy kulturalnego wynikało właśnie z ich roli centrum politycznego, z bycia stolicą państwa?
- czy stołeczność zawsze należy analizować w kategoriach centrum – peryferie i w jakim stopniu takie ujęcie da się zastosować do konkretnych miast w Europie i ich roli, czy istnieją też inne rozwiązania interpretacyjne?
- jakie były mechanizmy transmisji czy transferu rozwiązań politycznych, wiedzy, tekstów literackich, informacji, postaw i zachowań obyczajowych między europejskimi miastami stołecznymi a „krajem”?

To tylko przykładowe pytania wybrane z wielu nasuwających się w związku z problematyką zasygnalizowaną w tytule sekcji. Możliwości interpretacyjnych jest tu bardzo wiele i mamy nadzieję, że znajdzie to odzwierciedlenie w propozycjach tematów wystąpień. Podobnie różnorodna może być baza materiałowa - ważne byłyby tu i spojrzenia „ludzi epoki” (podróżujących, pamiętnikarzy), i perspektywa analityczna, odwołująca się do źródeł gospodarczych, politycznych, literackich i wielu innych. Tworzenie „sieci powiązań” czy „map tematycznych” uznajemy za równie interesujące, jak prezentację problemów dotyczących konkretnych stolic, przede wszystkim oczywiście Warszawy. Zakładamy, że proponowane referaty będą dotyczyć okresu 1700 – 1815 (choć są to daty dość umowne).

8. Stolice artystyczne Rzeczypospolitej – związki, znaczenie, różnice

Kierownicy sekcji: prof. dr hab. Andrzej Betlej (Uniwersytet Jagielloński, Zamek Królewski na Wawelu), dr Agata Dworzak (Uniwersytet Jagielloński)

Kwestia stołeczności i związane z nią różnorakie aspekty powiązań na wielu płaszczyznach, pod względem artystycznym wykazuje liczne związki z zagadnieniami geografii artystycznej, a także transferu kulturowego. XVIII wiek w Rzeczypospolitej to pod względem sztuki i kultury okres gwałtownych przemian. W oczywisty sposób Warszawa stanowiła najważniejszy ośrodek, który stanowił centrum wymiany kulturowej. Nie należy jednak zapominać, że także pozostałe ośrodki polityczno-społeczne w Rzeczypospolitej: Lwów, Wilno, Poznań i Kraków stanowiły centra artystyczne i odgrywały na swych terenach rolę analogiczną do Warszawy. Wydaje się więc, że zagadnienie analizy stolicy jako ośrodka artystyczno- i kulturotwórczego, oddziałującego na sąsiednie tereny wypada rozszerzyć także na te miasta. Opierając się na metodologii geografii artystycznej można więc spróbować nakreślić i analizować wpływ nie tylko poszczególnych artystycznych stolic regionów, ale w szerszym kontekście także interakcje pomiędzy samymi stolicami.

Proponowana sekcja tematyczna powinna więc skupiać się na przykładowych zagadnieniach:

- stolice artystyczne XVIII-wiecznej Rzeczypospolitej – metodologia i perspektywy badawcze,
- transfer artystyczny i kulturowy pomiędzy centrum artystycznym a peryferiami,
- przerzuty stylowe z centrów i ich rola kulturotwórcza,
- związki, podobieństwa i różnice pomiędzy głównymi stolicami artystycznymi kraju,
- Drezno a sztuka w głównych ośrodkach Rzeczypospolitej,

- obraz sztuki głównych stolic artystycznych – podobieństwa, różnice, unifikacja czy dążenie do odrębności stylowej,
- schematy organizacyjne produkcji artystycznej i mechanizmy transferu idei, dzieł, stylu,
- granice oddziaływań i możliwości interpretacyjne stolic artystycznych.

9. Od Warszawy do Wilna: „wielka” i „mała” stolica Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Kierowniczką sekcji: dr Ramunė Šmigelskytė-Stukienė – Przewodnicząca sekcji (Instytut Historii Litwy, Muzeum Narodowe – Pałac Wielkich Księżąt Litewskich), doc. dr Asta Vaškelienė (Instytut Literatury i Folkloru Litwy), doc. dr Regina Jakubėnas (Uniwersytet Wileński)

Od czasów unii lubelskiej Warszawa stopniowo stawała się stolicą szlachty całej Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz symbolem jedności narodu politycznego. Jednak zmieniony status Warszawy przez długi czas nie wpływał na pozycję, znaczenie i status Wilna jako stolicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Od początku XIV wieku, kiedy to Wilno stało się stolicą Wielkiego Księstwa Litewskiego, pozostawało ono jednym z głównych symboli niezależnego państwa litewskiego – nie tylko w wymiarze geograficznym, lecz także w głębszej sferze ideowej. Odwieczna stolica Litwy jednoczyła i skupiała wokół siebie całą Wielkie Księstwo Litewskie wraz z jego osiągnięciami materialnymi i kulturowymi, stanowiąc główne centrum polityczne, duchowe, gospodarcze i kulturalne.

W okresie panowania monarchów z dynastii Wettynów, gdy polityczne i kulturalne centrum elity Rzeczypospolitej Obojga Narodów skupiało się w Dreźnie, relacja między Wilnem a Warszawą jako stolicami pozostawała niezmienna. Czy sytuacja ta uległa zmianie w połowie XVIII wieku, kiedy Warszawa stała się głównym ośrodkiem Oświecenia i centrum reform całej Rzeczypospolitej – jej „wielką” stolicą? Jak w drugiej połowie XVIII wieku kształtowały się relacje, status oraz więzi między „wielką” a „małą” stolicą? O jakich elementach transferu kulturowego między obiema stolicami świadczą ówczesna literatura, sztuka i architektura? Jak zmieniała się (i czy w ogóle zmieniała się) sytuacja Wilna w XVIII wieku oraz czy miasto to utraciło status politycznego, duchowego, gospodarczego i kulturalnego centrum Litwy?

Do poszukiwania odpowiedzi na te oraz inne pytania zapraszamy w ramach sekcji, której celem jest – z perspektywy Wielkiego Księstwa Litewskiego – omówienie dynamiki relacji politycznych, gospodarczych, duchowych i kulturalnych między „wielką” a „małą” stolicą Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku.

Proponujemy następujące obszary tematyczne/zagadnienia:

- stolica Wielkiego Księstwa Litewskiego, Wilno w osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów: znaczenie, rola, status,
- między Warszawą, Wilnem a Grodnem: stolice życia parlamentarnego w XVIII wieku,
- relacje duchowe i kulturalne Warszawy i Wilna (literatura, sztuka i architektura),
- kontakty gospodarcze i handlowe,
- stolice Rzeczypospolitej w obliczu centralizacji państwa.

10. Nowoczesność w mikroskali. Urzeczywistnienie oświeceniowych idei i projektów

Kierowniczki sekcji: dr hab. Magdalena Kinga Górską (Instytut Badań Literackich PAN), dr Marta Kuc-Czerep (Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN), dr inż. arch. Monika Neff (Politechnika Warszawska), dr hab. Aleksandra Norkowska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy)

Wiek XVIII w. to epoka ukierunkowana w sposób szczególny na zmianę, czas wielkich idei i dalekowzrocznych projektów, skoncentrowanych na pożytku jednostki i społeczności. Powstawały one i rodziły się ze stołecznych inspiracji (m.in. w Warszawie), także w miejscach peryferyjnych, poza polityką i niejako wbrew polityce, w zakresie literatury, sztuki, architektury, urbanistyki, nauk przyrodniczych i ścisłych, handlu i ekonomii etc., w obszarach łączonych dziś z oświeceniem i nowoczesnością.

Proponowany temat dotyczy oświecenia w mikroskali, zakresu adaptacji oraz strony praktycznej przedsięwzięć, mających źródło w intelektualnym tyglu miasta stołecznego. Postrzegając Warszawę (i kraj) jako laboratorium reform i modernizacji państwa, zamierzamy przyjrzeć się konkretyzacji oświeceniowych idei (np. kamienicy, pałacu, jurydyki, towarzystwa, biblioteki, redakcji czy oficyny wydawniczej), przedsięwzięciom planowanym i ich realizacjom, za którymi stały twórcze osobowości i zespoły. Wpłynęły one w istotny sposób na ukierunkowanie oświeceniowych prądów, upowszechnianych na miejscu i w najdalszych zakątkach Rzeczypospolitej.

Interesują nas materialne świadectwa stołecznych idei (projekty, plany, prospekty itp.), ich źródła i planowane sposoby realizacji. Przedmiotem uwagi staną się także przyczyny niezrealizowania zamierzeń lub ich zarzucenia, na miejscu i na prowincji, możliwe do przebadania w kontekście lokalnym i w zestawieniu ze zmianami zachodzącymi w innych europejskich stolicach.

Mamy nadzieję, że zaproponowana perspektywa umożliwi dotknięcie i opisanie żywej tkanki oświeceniowych inspiracji, wskaże konkretnych autorów, patronów i odbiorców projektów, określając specyfikę i koszty stołecznego modelu wzorcowego.

11. Wokół sporu sarmackiej duszy z oświeconym umysłem. O trudnej recepcji myśli oświecenia w społeczeństwie osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej

Kierownicy sekcji: Danuta Kowalewska (Uniwersytet Mikoła Kopernika w Toruniu), Agata Roćko (Instytut Badań Literacki PAN), Filip Wolański (Uniwersytet Wrocławski)

Kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów jest fenomenem niezwykle złożonym, dlatego postrzeganie jej jedynie przez pryzmat oświecenia wydaje się nieuprawnione. Procesy zachodzące w osiemnastym stuleciu charakteryzowały się z jednej strony trwaniem struktur tradycyjnych, konstytuujących tożsamość sarmackiego świata, z drugiej zaś stopniowym poszerzaniem i pogłębianiem wpływów związanych z europejskim oświeceniem. Tendencje oświeceniowe i sarmackie wzajemnie się przenikały. Głównym źródłem nowoczesnych koncepcji w zakresie polityki, literatury i sztuki była Warszawa, najważniejsze w kraju centrum kulturowe, siedziba monarchy, elit politycznych i intelektualnych. Zjawiska zwiastujące nową jakość nie zawsze znajdowały akceptację szlacheckiego odbiorcy spoza centrum, nieufnego wobec obcych sarmackiej mentalności pomysłów reformatorskich,

wzorów, postaw i mód. Symbolami wyboru określonej formacji stały się kontusz i frak: europejski strój źle leżał na prowincjuszu, płaszcz oświecenia nie pasował do sarmackiej duszy. Podobne postawy, zgodnie z kryterium stopnia adaptacji myśli oświeceniowej, oceniano jako „nieoświecone” i kojarzono z zapóźnieniem kulturowym, przywarami szlachty, bezrefleksyjną religijnością czy nietypową dla racjonalizmu oświecenia ezoteryką, co dokumentuje literatura i źródła historyczne.

Wielowymiarowość Wieku Światła to niewątpliwie temat warty dalszej eksploracji. Z tego powodu proponujemy utworzenie sekcji tematycznej, której celem jest wskazanie i opisanie zjawisk rozwijających się poza głównym nurtem i w oddaleniu (w ujęciu geograficznym) od najważniejszego centrum kulturalnego ówczesnej Rzeczypospolitej. Mamy nadzieję, że zastosowanie takiego podejścia pozwoli na zlokalizowanie i przebadanie nierozpoznanych przestrzeni badawczych i wydobyć elementy tradycji sarmackiej, które okazały się społecznie trwałe i twórcze w zetknięciu z ideami nowoczesności. Ważnym zagadnieniem wydaje się wskazanie środowisk, które swoimi działaniami przyczyniły się do zdjęcia stygmatu nieoświeceniowości z tego, co zakorzenione było w narodowym obyczaju i wierze katolickiej, oraz jednostek, próbujących łączyć dwa pozornie obce sobie światy: konserwatywny i postępowy. Liczymy na udział badaczy, zainteresowanych wzajemnymi relacjami sarmackich i oświeceniowych wzorców, prowincji i stolicy, obrzeża i centrum.